

Sistem Analiziyle İfade Özgürlüğünü Anlamak*

Can Parker**

Sizlere hitap etme olanağını elde etmiş olmaktan dolayı çok içten gururlu ve mutluyum.

İfade özgürlüğü konusu ile ilgili düşüncelerini, eğitimi mühendislik, profesyonel hayatı firma yöneticiliği, kalbinin durduğu yer sivil toplum olan birinden istendiğinde, yaklaşımın bu kişilik çerçevesi içinde olması doğaldır.

Bu sebeple ilk önce sizlerle yeni bilimler olarak ifade edilen “Kaos ve Karmaşıklık” teorisine göre sistem kavramını kısaca paylaşacak ve bu genel ifadeden toplumsal yaşamımızın günceline gelmeye çalışacağım.

Yeni bilimlere göre bir tek hücreden, insan vücudunun tümüne, çekirdek insan ilişkilerinden topluma ve uluslararası ilişkilere kadar, tüm sistemler birbirleriyle ilişki içinde olan birimlerden oluşur. Her birim ise ayrıca o birimi oluşturan alt parçalardan veya ajanlardan oluşur. Yani mikro evrenden makroya gidiş, her birimin bir üst birimin pek çok alt parçalarından biri olmasıyla mümkün olur.

Biyolojik anlamda bu, örneğin hücrelerin organları oluşturması, organların da tüm vü

cudu meydana getirmesidir. Toplumsal anlamda ise birey, aile, birey grupları, çeşitli sebeplerle oluşan sivil toplum örgütlerinin toplumun tümünü ve değişik toplumların yeryüzündeki insanlığı oluşturması ilk akla gelen örnektir.

Birimin karakterini veren ve onun çevreye adaptasyonunu sağlayan bu alt parçaların birbirleriyle olan alış verişi, etki tepkisidir. Bu alış veriş ve etki tepki durdurulduğunda veya yok olduğunda birimin hayatı da son bulur.

Yeni bilimlerin bulgularına göre, bir birimdeki alt parçaların veya ajanların birbirleriyle olan etkileşimi ne kadar yoğun ise ve bu alt parçalar veya ajanlar birbirlerinden ne kadar çok farklılık gösteriyor iseler, birimin yaratıcılığı, değişen koşullara adaptasyonu, gelişmesi ve yaşama şansı artmaktadır.

Bu olgu tek bir hücreden toplumun tümüne kadar bütün birimler için doğrudur.

Yeni bilimlere göre, gelişme ve yaşamın devamı şu 3 faktöre bağlıdır:

1) Sistem açık olmalıdır, yani dışarıdan gelebilecek kütle, enerji, enformasyon ve

** Türk-Henkel Yönetim Kurulu Başkanı.

bilgi akımını sağlayacak yapı, yaşamın devamlılığı için esastır. Kapalı sistemler, yani dış dünya ile tüm alış verişi önlenmiş sistemler ölüme mahkûmdur. Bu olgunun, hücre veya insanda doğru olduğunu görmek ne kadar kolay ise aynı fenomeni insan toplulukları ve toplumların tümü için de geçerli olduğunu anlamak bazılarına çok zor gelmekte veya anlamamayı tercih etmektedirler. Yani dış dünya ile tüm alış verişi kesilen insan, önce havasızlıktan, sonra susuzluktan veya açlıktan ölür. Dış dünya ile alış verişi kesilen toplumlar da bu kurala uyar.

2) Sistemin kısımları, alt parçaları veya ajanları ne kadar birbirlerine benzemiyor iseler, ne kadar birbirlerinden farklılık gösteriyor iseler, sistemin değişikliklere adapte olabilmeye şansı ve yaşamı devam ettirme olasılığı o kadar fazla olmaktadır. Temelde bu da çok anlaşılabilir bir bulgudur. Zira dış dünyadan gelen ve şekli tahmin edilemeyen değişikliklere adapte olabilmek, sistemin içindeki farklılıkları, değişik durumlarda en iyi şekillerde kullanarak mümkün olacaktır. Birbirinin aynı parçalardan veya ajanlardan oluşmuş bir sistem değişik dış etkenlere sadece bir şekilde tepki verebilecek ve büyük olasılıkla adaptasyon yeteneği olmadığından etkisiz kalacaktır.

Bu fenomenin doğruluğu basit fiziksel durumlar için ne kadar anlaşılır ise, toplumlarla ilgili olarak bu konuda anlaşılma zorluğu çekilmektedir veya bilinçli olarak toplum bireyleri, hiç olmazsa düşünsel düzeyde, birbirlerinin kopyası hâline getirilmeye çalışılmaktadırlar. Toplum bireylerini birbirlerine benzer hâle getirmek için ortaya çıkan resmî ideolojik yaklaşımları düşünmek sert ve toleranssız değer yargılarını anımsamak, yeter bir fikir verir sanırım. İdeal kişiliklerin kesin çizgilerle tanımını tevhide tedrisat kanunu, tartışmasız indoktrine edilen namus ve etik anlayışlar, hep bireyleri birbirine benzetmeye çalışma çabaları ile ilgilidir.

3) Sistemin kısımları alt parçaları veya ajanları birbirleriyle serbestçe etkileşim içinde olduklarında ve her bir parça ne kadar yoğun diğer parçalarla iletişim içinde ise sistemin sorunları aşma ve yaşama şansı o kadar artmaktadır.

Bu kuralın da doğa bilimlerinde doğruluğu kolayca anlaşılabilir. Bütün canlılarda organizmalar arası iletişim arttıkça çevresel değişikliğe uyum yeteneği artmaktadır. Toplumlarda olan da aynen böyle iken, çok çeşitli siyasal sebeplerle bireylerin geniş iletişim imkânları kısıtlanmış veya teknik yetersizlikler sebebiyle istenilen seviyeye ulaşamamıştır.

Gelişme ve yaşamın devamını sağlayan faktörleri toplumsal açıdan tekrar ele alırsak:

a- Toplumlar açık olmalıdır, yani toplumlar yaşamlarını sürdürebilmek için gelişip ilerleyebilmek için açık olmalıdır. Açıklık tüm dünya ile sadece ticarî boyutta değil, çok daha önemlisi, fikir ve düşünce boyutunda olmalıdır.

Fikir ve düşüncenin dış dünyadan gelişiminin yasaklanması, kontrol altına alınması veya manipüle edilmesi, toplumların hayat damarlarını kesmek ile eşit değerdedir. Sovyetler Birliği'nin çöküşündeki ana sebep dış dünyaya olan her yönlü kapalılıktır. Dış dünyaya açıklığın temelini, fikirlerin özgürce ifade edilmesinden geçtiği daha fazla açıklamaya ihtiyaç göstermeyeceğini düşünüyorum.

b- Toplumlarda bireylerin veya grupların farklı olması kültürel zenginlik yarattığı kadar, bunun sonucu olarak, toplumların yaşadığı sorunlara çözüm bulabilmek için çok önemli bir unsurdur. Farklılaşma, toplumsal dinamizmin temelidir. Farklı bireylere sahip toplumların, çeşitli dış koşul değişikliklerine adapte olma ve iç sorunları çözümlemede çok daha büyük bir potansiyele sahip olmaları açıktır. Bireylerin farklılaşması ise onla-

rın her türlü fikri ve düşünceyi duyabilme, onlar üzerinde düşünebilme imkânlarına sahip olmalarıyla mümkündür. Bireylerde bu farklılığı yaratacak ortam elbette ki fikir ve ifade özgürlüğünden geçmektedir.

Her birey genetik kodlarının belirlediği yapı ile çevresinden edindiği fikir, bilgi ve kültürün kendine özgü bir sentezidir.

Bireyleri en az genetik kodların belirlediği kadar, değişik fikirlere açık hâle getirmesek hiçbir zaman yeterli farklılaşmaya ulaşamayacağız ve birbirine benzeyen bireylerin oluşturduğu toplumların kaçınılmaz kaderi olan sona doğru gideceğiz.

Nazi Almanyası bütün gücünü, benzer bireylerin disiplinli davranışından alıyordu. Sistematik bir analiz bize Nazi Almanyasının her alanda çöküşünün ana sebebinin gücünü aldığını zannettiği bu olgudan olduğunu gösteriyor.

c- Toplumun bireylerinin birbirleriyle olan iletişim ve etkileşimleri mümkün olan en yüksek seviyesinde olmalıdır. Gerek sistemin açıklığı, gerek bireylerin birbirlerinden farklılığı ve gerekse her boyutta yeniliği yaratma, sorunları çözme ve adapte olabilme, bireylerin birbirleriyle olan yoğun ilişkisinin sonucudur.

Bireylerin çeşitli sebeplerle bir araya gelme veya iletişim kurma arzularını önleyici bütün önlemler toplumun yaşam dinamiğini yok eder. Sansürler, toplantı yasakları, haberleşme özgürlüğünün kısıtlanması, bireylerin etkileşimini önlemeye yönelik otoriter yapıların kendi yaşamlarını devam ettirmek için buldukları metotlardır. Fikir ve ifade özgürlüğü, bireyler arası etkileşimin temel itici gücüdür. Bunun kısıtlanması, toplumu bilek ölüme götürmektedir.

Doğal ve toplumsal sistemlerin yaşamlarını devam ettirmesiyle ilgili 3 temel özelli-

ğinin yani sistemlerin açık olması, sistemdeki alt parçaların birbirlerinden farklı olması ve sistemdeki alt parçaların birbirleriyle etkileşim içinde olmasının, toplumlarda ancak fikir ve ifade özgürlüğü ile mümkün olabileceğini gördük.

Bilgisayar, telefon ve televizyonun beraberce kullanılmasıyla ortaya çıkan elektronik devrim, bilgiyi, fikirleri sınır tanımaz şekilde kürenin her tarafına taşıması, fikir ve ifade özgürlüğü açısından bizleri yepyeni bir dönemin başına getirmiştir.

Orta Çağ'dan başlayarak Sanayi Devrimi'nin sonuna kadar olan tarihsel süreçte coğrafi sınırlar ve mal üretimi gerek ekonomik yaşamın, gerek kültürel yaşamın sınırlarını belirlemiştir. Bu yapı içinde fikir ve ifade özgürlüğü merkezî otoriteler tarafından daha kolaylıkla sınırlandırılır bir durumdadır.

Elektronik devrimin yol açtığı bilgi toplumu ve küreselleşme olgusunda ise coğrafi sınırların önemi kalmamış, mal üretiminin yerine değer yaratan ürün, bilgi üretimi olmuştur. Bilginin, yani bu yeni dünyanın en önemli ürününün, üretilmesi ise toplumların açık olmasına, bireylerin birbirlerinden farklı olmasına ve bireylerin birbirlerini etkilemesine bağlıdır. Bu da fikir ve ifade özgürlüğü ile mümkündür.

Yani, net olarak değer yaratan üretim ancak fikir ve ifade özgürlüğüyle mümkün olmaktadır. Bu koşulu yerine getiremeyen toplumlar ekonomik olarak da çökmeye mahkûmdurlar.

Bütün toplum mühendisleri şunu iyice bilmelidirler: Toplumlarda artık stabilite, düzen, yeknesaklık ve denge önemini kaybetmiştir. Toplumların varlığı ve yaşamlarının devamı hızlı sosyal değişime, bir ölçüde düzensizliğe, bazı dengesizliklere, farklılıklara bağlıdır.

Temeli fikir ve ifade özgürlüğü olan iletişim, kaotik bir toplum görünümünden sade düzen yaratmakla kalmayıp yeniliğe uzanmayı ve yaşamın devamını olanaklı kılmaktadır. Fikirler, toplumları karıştıran, sarsan ve onun, klâsik anlamda, düzenini bozan olgulardır. Ancak yaşamın devamı varolmanın ön koşulu, fikirlerin ortaya çıkması bireyleri ve birey gruplarını etkilemesidir.

Klâsik anlamda düzen ve denge ideolojilerinin öngördüğü toplumlar bu yeni dün-

yada yaşam şanslarını hızla yitirmektedirler Her alanda yeni fikirlerin toplumu sarstığı ve yeniden yönlendirdiği bir yaşam modeli gerçeklik kazanmaktadır. Bu modelin temeli fikir ve ifade özgürlüğüdür.

* Liberal Düşünce Topluluğu'nun 7-8 Haziran 2003 tarihinde düzenlediği "Türkiye'de İfade Özgürlüğü: Bir Gelecek Perspektifi" sempozyumunda yapılan konuşma

Küreselleşmeyi eleştiren kişilere, eserlere şöyle bir kulak kabartılıp, göz gezdirildiğinde; söylenen sözlerin, kurulan cümlelerin içi -tamamen olmasa da- boş, temelleri deniz kumundan yapılmış, sloganvari ve hatta büyük bir çoğunluğu komplo teorilerine rahmet okutacak (elbette, tenzih hakkımız saklı olmakla birlikte) ciddiyetsizlikte bir yığından başka bir şey olmadıkları görülecektir.

Türkiye'nin çorak fikir topraklarını değil sulayıp mamur hâle getirmek, soyguncu bir "cowboy" edası ve fütursuzluğuyla at koşturan bütün kolektivistlerin bu gayriahlâkî ve tekeli tavrına bir cevap olarak Liberte Yayınevi Johan Norberg'in *Küresel Kapitalizmi Savunmak* isimli eserini okuyucunun beğenisine sunuyor.

Yazar "insan özgürlüğü fikrinin liberal ekonomik ifadesi" olarak savunduğu küresel kapitalizmin fikir hürriyetinden, insan haklarından, bireyin özgürlüğünden ayrı düşünülemeyeceğini örneklerle göstermeye gayret ediyor; ve başarıyor da.

Başka bir çıkış yolunun olabileceğine inananlara ve bu çıkış yolunu arayanlara...

LIBERTE

kitaplığınızda özgürlüğe yer açın...